

Nr 1.

Utlåtande i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.

För den enligt § 42 mom. 2 riksdagsordningen lagutskott åliggande granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning ha båda kamrarna till lagutskott hänvisat justitieombudsmannens vid innevarande riksdag avgivna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1949.

Första lagutskottet, som verkställt granskningen, har för ifrågavarande ändamål från justitieombudsmansexpeditionen mottagit dels de diaries, vilka år 1949 förts i nämnda expedition, dels protokoll över de av justitieombudsmannen under året verkställda inspektionerna, dels ock expeditionens registratur för samma år. Därjämte ha på särskild begäran handlingarna rörande vissa av justitieombudsmannen handlagda ärenden hållits utskottet till handa.

Över den numera fullbordade granskningen får utskottet härmed avgiva utlåtande.

I ämbetsberättelsen meddelas till en början, att justitieombudsmannen Folke Rudewall år 1949 begagnat sig av semester under tiden den 27 juni—den 10 augusti samt att under nämnda tid justitieombudsmannens av riksdagen utsedde ställföreträdare lagmannen Alfred Bexelius förestått ämbetet.

Ämbetsberättelsen upptager härefter redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade, ävensom för ett ännu icke slutligen avgjort ärende, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning.

Justitieombudsmannen redogör vidare i berättelsen för vissa andra ärenden, som ej föranlett åtal, och meddelar därvid, att han i likhet med vad tidigare skett under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1949 behandlade ärenden.

I ämbetsberättelsen äro därefter intagna av justitieombudsmannen nedannämnda dagar under år 1949 till Konungen avlätna framställningar, nämligen

den 30 april angående ersättning till C. J. Larsson och E. Larsson för vissa från dem tillgripna penningmedel, som omhändertagits hos två för brottet häktade personer men med fångvårdsmyndighets medgivande disponerats av dem under häktningstiden;

den 22 augusti angående bestämmelser rörande efterlysning i allmänna

publikationer av för brott häktad, som rymt från fångvårdsanstalt eller eljest avvikit;

den 11 november angående arkivfotografering av fastighetsböcker; samt den 12 december angående åtgärder för åstadkommande av snabbare behandling och avgörande av vissa taxeringsmål.

Såsom anmärkningar angående lagskipningen m. m. innehåller ämbetsberättelsen vidare redogörelse för några iakttagelser rörande tillämpningen av s. k. kvalificerad villkorlig dom samt för vid inspektioner gjorda anmärkningar rörande tillämpningen av rättegångsbalken och dithörande författningar.

Under 1949 har justitieombudsmannen inspekterat domstolar och andra myndigheter inom Stockholms, Jönköpings, Kristianstads, Malmöhus och Kopparbergs län.

I avseende å vad under inspektionerna förekommit hänvisas i ämbetsberättelsen till de därunder förda protokollen.

Över de under år 1949 handlagda klagomålen och anställda åtalen m. m. meddelas i berättelsen följande översikt:

»Antalet härstädes under år 1949 diarieförda ärenden har uppgått till 775. På grund av omläggning av diarieföringen från och med 1949 års början ha vissa ärenden, som tidigare upptagits i allmänna diariet, icke diarieförts där.

Vid 1949 års början voro — fränsett ett antal balanserade ärenden av annan beskaffenhet — av förut inkomna klagomål eller eljest mot tjänstemän anhängiggjorda ärenden fortfarande under handläggning härstädes 64

Under år 1949 ha anhängiggjorts ärenden mot tjänstemän: genom inkomna klagomål — däribland icke inberäknat ett antal anonyma skrifter, vilka icke diarieförts — ett antal av 490

samt på grund av anmärkningar, gjorda vid granskning av fångförteckningar eller vid ämbetsresa eller annorledes, ett antal av 221

Summa balanserade och inkomna ärenden mot tjänstemän 775

Av berörda 775 ärenden ha under år 1949:

1) såsom återkallade avskrivits	6
2) till annan myndighet överlämnats	10
3) efter vederbörandes hörande fått förfalla	303
4) efter annorledes verkställd utredning avskrivits	85
5) utan åtgärd avskrivits	136
6) till åtal hänvisats	5
7) föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning	1
8) föranlett annan åtgärd än enligt 6 och 7	158
9) föranlett framställning till Kungl. Maj:t	3

och äro vid 1949 års slut:

10) i avbidan på infordrad förklaring, påminnellers avgivande eller annan utredning vilande	53
11) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande	3
12) på prövning beroende	12
	Summa 775

Under år 1949 har, såsom av ovanstående redogörelse framgår, i 5 ärenden beslutits anställande av åtal, nämligen

på grund av förd klagan i	2
av annan anledning i	3
	Summa 5

För nedan angivna fel eller försummelser i tjänsten har förordnats om åtal mot:

- 1) landsfiskal för olaga kvarhållande (s. 9 o. f.);
- 2) landsfiskal för olaga kvarhållande (s. 30 o. f.);
- 3) landsfiskal för felaktigt förfarande i utmättningsärende (s. 19 o. f.);
- 4) landsfiskal för olaga anhållande enligt 24 kap. 5 § rättegångsbalken (s. 42 o. f.); samt
- 5) tingsdomare för fel vid utövningen av domarämbete.

Därjämte har åtgärd för disciplinär bestraffning för tjänstefel vidtagits mot:

- 6) styresman vid fångvårdsanstalt för kvarhållande av brev, som intagen velat avsända, utan att denne underrättats därom (s. 54 o. f.)»

Berättelsen upptager vidare meddelande därom, att sedan början av senaste riksdag någon förklaring av lag, i den ordning § 20 regeringsformen bestämmer, icke blivit meddelad av Kungl. Maj:t.

Vid berättelsen äro såsom bilagor fogade en tabell och fyra förteckningar. Tabellen avser av 1949 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll. Förteckningarna upptaga dels av 1949 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under år 1949 vidtagits i anledning av samma skrivelser, dels sådana i nyssberörda förteckning upptagna ärenden, som vid utgången av år 1949 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende, dels ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1949 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgift om den behandling dessa ärenden undergått under år 1949, dels ock ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitiombudsmannen före den 1 januari 1949 och vari under år 1949 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling.

Utskottet. I sin till 1949 års riksdag avgivna berättelse upptog justitieombudsmannen i en särskild avdelning, »Anmärkningar angående lagskipningen m. m.», bland annat en redogörelse för några av de iakttagelser, som justitieombudsmannen vid inspektioner gjort rörande tillämpningen av nya rättegångsbalken. Redogörelsen, som varit av betydelse för åvägabringande av en enhetlig och riktig tillämpning av den nya rättegångsordningen, har fått sin fortsättning i den nu lämnade berättelsen. Till vissa däri avhandlade spörsmål får utskottet tillfälle återkomma i samband med behandlingen av motionen nr 205 i andra kammaren av herr Hedlund i Östersund angående översyn av rättegångsbalken och tillhörande författningar.

Årets berättelse innehåller vidare en sammanfattning av iakttagelser rörande tillämpningen av s. k. kvalificerad villkorlig dom. Justitieombudsmannen lämnar här en översikt över sina vid inspektioner gjorda iakttagelser om användningen av föreskrifter som avses i 8 § lagen om villkorlig dom. Till ledning för domstolarna påvisas vissa oftare förekommande fel vid lagens tillämpning. Framställningen klarlägger även de svårigheter som mött, då det gällt att tillämpa 1939 års lag om villkorlig dom på sådant sätt att de därmed avsedda syftemålen uppnås.

Justitieombudsmannen har bland annat framhållit, att domstolarna visa en tendens att meddela andra föreskrifter än som avses i 8 §; uppräknigen i detta lagrum angavs vid lagens tillkomst skola vara uttömmande. Bland de uppräknade föreskrifterna finnes bland annat åläggande för den dömda att underkasta sig behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt. I anslutning härtill har justitieombudsmannen beträffande föreskrifter om abstinylikur för alkoholmissbrukare uttalat, att dylika föreskrifter fölle inom det lagbestämda området, om den föreskrivna behandlingen ägde rum i samband med intagning å sjukhus eller polikliniskt å sådan anstalt. Utanför detta område låge däremot en föreskrift att fortsätta påbörjad abstinylbehandling, vilken icke längre kontrollerades av läkare. Justitieombudsmannen har icke tagit ställning till frågan huruvida domstol, när så finnes lämpligare ur den tilltalades synpunkt, äger ålägga honom att undergå sådan behandling utanför sjukhus men under läkares kontroll och efter dennes anvisningar. Utskottet får såsom sin mening uttala, att ett dylikt avsteg från de uttryckligen tillåtna föreskrifterna, som sker helt i den tilltalades intresse, låter sig väl försvara. Tillika får utskottet understryka justitieombudsmannens i fortsättningen framförda mening, att föreskrift om undergående av abstinylikur bör meddelas med den största urskillning och att samråd med läkare måste vara obligatoriskt för ett beslut om sådan föreskrift.

Vid sina inspektioner har justitieombudsmannen uppmärksammat att vissa domstolar, i strid mot vad som förutsattes vid tillkomsten av lagen om villkorlig dom, i stor utsträckning delegera befogenheten att utforma innebörden av meddelad föreskrift till övervakare eller skyddskonsulent. Justitieombudsmannen, som även tidigare gjort liknande påpekanden (utskottets utlåtande nr 3 till 1949 års riksdag), har nu närmare utvecklat sina

iakttagelser i detta hänseende. Vad sålunda framkommit giver vid handen, att de i denna del iakttagna bristerna i viss mån bero på svårigheter att före huvudförhandlingen införskaffa tillräckligt material för bedömning av frågan om den kriminalpolitiska behandlingen i de särskilda fallen. Härvidlag bör till en början beaktas, att de särskilda förundersökningarna ofta innehålla otillräcklig utredning i fråga om möjligheterna att underkasta den misstänkte särskilda föreskrifter, exempelvis om arbetsanställning och utbildning. Att med nuvarande ytterligt knappt tillmätta skyddskonsulentorganisation utan alltför stor tidsutdräkt erhålla skyddskonsulents medverkan vid sådan utredning är också förenat med svårighet, vare sig det är förundersökaren eller domstolen som upptager kontakt med konsulenten. Icke sällan torde det förhålla sig så, att fråga om sådan föreskrift uppkommer först vid huvudförhandlingen. Det torde vidare vara obestridligt, att den med nya rättegångsbalken följande koncentrationen av handläggningen, de kortare tiderna för fortsatt handläggning och meddelande av dom samt nämnds deltagande i rådhusrätt ökat svårigheterna. Dessa bli särskilt stora när det gäller häktade. Frågan synes böra uppmärksammas vid en framtida revision av lagstiftningen om villkorlig dom.

Justitieombudsmannen framhåller, att den viktigaste förutsättningen saknas för den kriminalvård i frihet som man genom den kvalificerade villkorliga domen avsåg att möjliggöra, nämligen en effektivt fungerande organisation för skyddsarbetet. Vid tillkomsten av lagen om villkorlig dom uttalades, att kvalificerad villkorlig dom vore mera kännbar för den dömda än enkel villkorlig dom och därför i större utsträckning kunde ersätta frihetsstraff utan att behöva hänsyn till den allmänna laglydnaden åsidosattes. Justitieombudsmannen har med hänsyftning bland annat på nyssnämnda brister avgivit det omdömet, att så som den kvalificerade villkorliga domen tillämpas i praxis, denna uppfattning icke torde kunna vidhållas.

Jämväl enligt utskottets mening äro de av justitieombudsmannen och från andra håll påtalade bristerna i den kvalificerade villkorliga domen, sådan den nu tillämpas, i väsentlig mån att föra tillbaka på de nuvarande otillräckliga resurserna för skyddsarbetet, det må nu gälla möjligheterna för domstolarna att erhålla erforderligt biträde med planläggning av den kriminalpolitiska behandling, som i varje enskilt fall kan befinnas lämplig, eller övervakning av och bistånd åt de dömda. De genom 1939 års lagstiftning om villkorlig dom införda bestämmelserna om kriminalvård i frihet torde innebära en av de viktigaste landvinningarna inom kriminallagstiftningen. Icke blott hänsyn till klientelet utan även samhällets egna intressen tala för att denna lagstiftning förverkligas på åsyftat sätt. Utskottet vill i förevarande sammanhang understryka angelägenheten av att snara åtgärder vidtagas för att möjliggöra detta.

Vid granskningen av ett hos justitieombudsmannen behandlat ärende, som med hänsyn till handlingarnas innehåll överlämnats till chefen för justitiedepartementet, har utskottet uppmärksammat, att medicinalstyrelsen i vissa angivna fall underlåtit att i yttranden över rättspsykiatriska utlåtanden i

brottmål motivera avvikelser från läkarens mening. Då utskottet erfarit, att styrelsen jämväl i andra fall utan angivande av motivering frångått den av vederbörande läkare uttalade åsikten, har utskottet ansett sig böra upptaga frågan i förevarande sammanhang.

Enligt 42 § fjärde stycket tredje punkten sinnessjuklagen skall i rättspsykiatriskt utlåtande angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. I sista punkten angives tillika, att om någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, förklaras hava vid gärningens begående lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, utlåtandet tillika skall innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga.

De nuvarande reglerna om sinnesundersökning i brottmål äro utformade med tanke på att domstolarna skola erhålla material för ett självständigt bedömande av tillräknelighetsfrågan. Detta syfte tillgodoses icke minst genom de ovan återgivna bestämmelserna om motivering av de rättspsykiatriska utlåtandena. Enligt utskottets mening måste dessa bestämmelser gälla medicinalstyrelsens yttranden likaväl som undersökningsläkarnas utlåtanden. Domstolen skulle eljest sakna underlag för en prövning av det föreliggande rättspsykiatriska materialet i de fall då läkaren och medicinalstyrelsen stannat i olika mening. Domstolen behöver exempelvis veta i vad mån medicinalstyrelsen beaktat andra symtom än läkaren eller i förekommande fall ställt annan diagnos än denne. Utskottet har tidigare haft anledning ingå på medicinalstyrelsens praxis i sådana fall då bestämmelsen i 42 § fjärde stycket sista punkten varit tillämplig. Därvid uttalade utskottet (utl. nr 1 till 1947 års riksdag), att de skäl, som åberopats vid bestämmelsens tillkomst, uppenbarligen hade samma betydelse i fråga om medicinalstyrelsens som i fråga om undersökningsläkarens utlåtanden. Denna mening har understrukits av justitieombudsmannen i skrivelse till medicinalstyrelsen, redovisad i ämbetsberättelsen till 1948 års riksdag. Vad sålunda uttalats äger motsvarande giltighet beträffande den i lagrummets tredje punkt stadgade allmänna motiveringsskyldigheten.

I ämbetsberättelsen till årets riksdag omtalas bland annat, att en sedan länge beslutad tingshusbyggnad på grund av byggnadsregleringen icke kunnat uppföras. Vid granskningen av protokollen över justitieombudsmannens ämbetsresor har utskottet inhämtat, att även eljest för rättsväsendet angelägna byggnadsföretag måst anstå. I flera fall synas allvarliga olägenheter ha uppstått för rättsvärden. Utskottet har ansett sig böra fästa riksdagens uppmärksamhet på dessa förhållanden.

I skrivelse den 12 december 1949 till Kungl. Maj:t har justitieombudsmannen hemställt om åtgärder för åstadkommande av snabbare behandling och avgörande av vissa taxeringsmål. Dessa mål ha med nuvarande hårda skattetryck fått allt större betydelse i rättslivet. Utskottet får, med instämmande i vad justitieombudsmannen anfört, framhålla vikten av att de krav på snabbhet och säkerhet, som ställas på rättsväsendet i allmänhet, även tillgodoses i taxeringsprocessen.

I en vid 1949 års riksdag i andra kammaren väckt motion, nr 197, hemställdes att riksdagen måtte uppdraga åt justitie- och militieombudsmännen att låta upprätta sakregister över avgivna ämbetsberättelser samt att riksdagen måtte ställa härför erforderliga medel till förfogande. I sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 31, över motionen yttrade bankoutskottet att det funnit sig icke då böra tillstyrka åtgärd i motionens syfte. Det torde emellertid — yttrade bankoutskottet vidare — få förutsättas, att justitie- och militieombudsmännen ägnade frågan fortsatt uppmärksamhet.

I justitieombudsmannens ämbetsberättelser avhandlas årligen ett stort antal spörsmål av betydelse för det praktiska rättslivet. De av justitieombudsmannen därvid gjorda uttalandena äro av stort värde som vägledning för de befattningshavare som ha att syssla med hithörande frågor. Den praktiska användbarheten av ämbetsberättelserna skulle emellertid i hög grad ökas, om de försåges med sakregister. Enligt första lagutskottets mening skulle det därför vara av stort värde om justitieombudsmannen vid sin årliga ämbetsberättelse fogade ett sakregister över berättelsens innehåll. Genom en sådan åtgärd, som icke behöfve draga nämnvärd kostnad, skulle erfarenheter kunna vinnas för bedömande av frågan huruvida ett sammanfattande register för ett större antal år borde uppläggas. Arbetet på ett sådant sammanfattande register skulle även underlättas om årliga sakregister upprättades.

Vid den granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning, som utskottet grundlagsenligt förehaft, har icke någon anledning till anmärkning förekommit, vilket utskottet härmed för riksdagen
anmäler.

Stockholm den 7 februari 1950.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herr Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Cassel, John Wiktor Jonsson och Ivar Nilzon;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg, Landgren, Wirtén och Svensson i Stenkyrka.
